

საიუბილეო თარიღები ANNIVERSARIES

Paradoxical Games (Surrealism 100)

პარადოქსული თამაშები (სიურრეალიზმი - 100)

Rati Chiburdanidze

Batumi Art State University

Professor

+995 598143712, ratichib@gmail.com

Abstract. The beginning of the 20th century was marked by an extraordinary pace of change in Western European art movements collectively referred to as "Modernism" (French Moderne-most recent). Modernist movements rapidly alternated with each other and often existed concurrently. Some painters were associated with different modernist movements throughout their careers. The rebellious spirit and radicalism of young artists, their struggle for creative freedom caused a clash with the official, academic and salon art of the time. From then on, peculiarities of subjective perception gained special importance in the realm of art. In the assessment of creativity, a significant emphasis was placed on the artist's ability to create the original embodiment of his idea and individual vision.

Surrealism with its strong and distinct program is one of the most significant movements of the 20th century. It encompassed fine arts, literature, cinematography, and theater during the period between the two World Wars. To some extent, Surrealism shared aesthetic foundations with Dadaism, from which it inherited anarchic rebellious spirit directed against outdated cultural conventions, ways of thinking and logic. Surrealism (French Surrealisme) is a movement which defies the role of reason in art and considers the subconscious to be the primary wellspring of creative inspiration. The Surrealist worldview was based on various doctrines of philosophical idealism spread in post-war Europe. Henry Bergson's philosophy of intuitionism and Sigmund Freud's psychoanalysis played a special role in shaping underpinnings of the movement.

During the fall of Dadaism, the French poet and psychiatrist Andre Breton (1896-1966) began his creative career. He worked in a neurological hospital and applied Freud's methods while giving medical treatment to soldiers during the World War I. In 1924 A. Breton published the first Surrealism manifesto. He tried to explore the most essential human qualities — forbidden sexual desires, mysterious fantasies and violent instincts. To overcome the constraints, the Surrealists developed a strategy for liberating the subconscious through dream analysis, free associations, automatic writing, verbal games, and hypnotic trances. According to the Surrealist aesthetics, the truth of existence is hidden in the depths of the subconscious and the aim of art is to liberate and express it spontaneously. Like Freud, the Surrealists believed that hidden ideas, desires, memories repressed by the mind surface in dreams from the human subconscious and reveal themselves in the form of "Unconscious complexes". The artists distanced themselves from conscious creativity, which was an effective means of recording uncontrolled processes and images occurring in their own selves.

Keywords: Surrealism; Subconscious; Automatic Writing; Spontaneous; Dream.

რატი ჩიბურდანიძე

ბათუმის ხელოვნების სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი

+995 598143712, ratichib@gmail.com

აბსტრაქტი. XX საუკუნის პირველი ნახევრის დასავლეთ ევროპულ ხელოვნებაში არაჩვეულებრივი სისწრაფით ცვლიდა ერთიმეორეს მხატვრული მიმართულებები, რომელთაც საერთო სახელი - მოდერნიზმი ეწოდა (ფრანგ. Moderne – უახლესი, თანამედროვე). მოდერნისტული მიმდინარეობები სწრაფად ენაცვლებოდა ერთმანეთს და ზოგჯერ თანაარსებობდა კიდევ, ხშირად კი ზოგიერთი მხატვარი თავისი შემოქმედების სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა მოძრაობის მიმდევარი იყო. ახალგაზრდა მხატვრების მემბოხე სულისკვეთება, მათი შეხედულებების რადიკალიზმი, შემოქმედებითი თავისუფლებისთვის ბრძოლა ოფიციალურ, აკადემიურ და სალონურ ხელოვნებასთან შეჯახებას იწვევდა. ამიერიდან ხელოვნებაში სუბიექტური აღქმის თავისებურებებმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა, ხოლო შემოქმედების შეფასებისას განსაკუთრებული როლი მიენიჭა მხატვრის ინდივიდუალური ხედვის, იდეის ორიგინალური ხორცშესხმის უნარს.

სიურრეალიზმი XX საუკუნის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, მძლავრი და მკაფიო პროგრამის მქონე მიმდინარეობაა, რომელმაც ორ მსოფლიო ომს შორის პერიოდში ლიტერატურა, სახვითი ხელოვნება, კინემატოგრაფი და თეატრი მოიცვა. გარკვეულწილად მას იგივე ესთეტიკური საფუძველი ჰქონდა, რაც დადაიზმს - დადაიზმისგან მემკვიდრეობით მიიღო ანარქიული ამბოხის სულისკვეთება, რომელიც დრომოჭმული კულტურული ტრადიციების, აზროვნების და ლოგიკის წინააღმდეგ იყო მიმართული. სიურრეალიზმი (ფრანგ. Surrealisme - ზერეალური) არის მიმდინარეობა, რომელიც უარყოფს გონების როლს ხელოვნებაში და შემოქმედების წყაროს ქვეცნობიერის სფეროში ეძებს. სიურრეალისტურ მსოფლმხედველობას საფუძვლად დაედო ომისშემდგომ ევროპაში გავრცელებული სხვადასხვა იდეალისტურ-ფილოსოფიური მოძღვრებები. მისი ჩამოყალიბებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ანრი ბერგსონის ინტუიტივიზმის ფილოსოფიას და ზიგმუნდ ფროიდის ფსიქოანალიზს.

დადაიზმის დაშლის პერიოდში შემოქმედებით ასპარეზზე გამოვიდა პოეტი და ექიმი-ფსიქიატრი ანდრე ბრეტონი (1896-1966). პირველი მსოფლიო ომის დროს ის ნევროლოგიურ ჰოსპიტალში მუშაობდა და ჯარისკაცების მკურნალობისას ფროიდის მეთოდებს მიმართავდა. 1924 წელს მან გამოსცა სიურრეალიზმის პირველი მანიფესტი – ბრეტონი ცდილობდა გამოეკვლია ადამიანის ყველაზე ძირეული თვისებები - აკრძალული სექსუალური სურვილები, საიდუმლო ფანტაზიები თუ ძალადობრივი ინსტინქტები. ამ შეზღუდვებისგან თავის დასაღწევად, სიურრეალისტებმა სიზმრის ანალიზის, თავისუფალი ასოციაციების, ავტომატური წერის, ვერბალური თამაშების და ჰიპნოზური ტრანსების მეშვეობით ქვეცნობიერის გათავისუფლების სტრატეგია შეიმუშავეს. სიურრეალისტური ესთეტიკის თანახმად ყოფიერების ჭეშმარიტება ქვეცნობიერის სიღრმეშია დამალული, ხელოვნების მიზანი კი მისი გათავისუფლება და სპონტანური ასახვაა. ფროიდის იდეების პარალელურად სიურრეალისტებს მიაჩნდათ, რომ გონების მიერ განდევნილი ფარული აზრები, ლტოლვები, მოგონებები ადამიანის ქვეცნობიერიდან სიზმრებში აღწევს და იქ „არაცნობიერი კომპლექსების“ სახით იჩენს თავს. ხელოვნები ემიჯნებოდნენ გაცნობიერებულ შემოქმედებას, რაც საკუთარ „მე“-ში მიმდინარე

უკონტროლო პროცესების თუ წარმოქმნილი სახეების დაფიქსირების ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენდა.

საკვანძო სიტყვები: სიურრეალიზმი, ქვეცნობიერი, ავტომატური წერა, სპონტანური, სიზმარი.

XX საუკუნის პირველი ნახევრის დასავლეთ ევროპულ ხელოვნებაში არაჩვეულებრივი სისწრაფით ცვლიდა ერთიმეორეს მხატვრული მიმართულებები, რომელთაც საერთო სახელი - მოდერნიზმი ეწოდა (ფრანგ. Moderne - უახლესი, თანამედროვე). მოდერნისტული მიმდინარეობები სწრაფად ენაცვლებოდა ერთმანეთს და ზოგჯერ თანაარსებობდა კიდევ, ხშირად კი ზოგიერთი მხატვარი თავისი შემოქმედების სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა მოძრაობის მიმდევარი იყო. ახალგაზრდა მხატვრების მემბოხე სულისკვეთება, მათი შეხედულებების რადიკალიზმი, შემოქმედებითი თავისუფლებისთვის ბრძოლა ოფიციალურ, აკადემიურ და სალონურ ხელოვნებასთან შეჯახებას იწვევდა. ამიერიდან ხელოვნებაში სუბიექტური აღქმის თავისებურებებმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა, ხოლო შემოქმედების შეფასებისას განსაკუთრებული როლი მიენიჭა მხატვრის ინდივიდუალური ხედვის, იდეის ორიგინალური ხორცშესხმის უნარს.

სიურრეალიზმი XX საუკუნის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი, მძლავრი და მკაფიო პროგრამის მქონე მიმდინარეობაა, რომელმაც ორ მსოფლიო ომს შორის პერიოდში ლიტერატურა, სახვითი ხელოვნება, კინემატოგრაფი და თეატრი მოიცვა. გარკვეულწილად მას იგივე ესთეტიკური საფუძველი ჰქონდა, რაც დადაიზმს - დადაიზმისგან მემკვიდრეობით მიიღო ანარქიული ამბოხის სულისკვეთება, რომელიც დრომოქმული კულტურული ტრადიციების, აზროვნების და ლოგიკის წინააღმდეგ იყო მიმართული. სიურრეალიზმი (ფრანგ. Surrealisme - ზერეალური) არის მიმდინარეობა, რომელიც უარყოფს გონების როლს ხელოვნებაში და შემოქმედების წყაროს ქვეცნობიერის სფეროში ეძებს. სიურრეალისტურ მსოფლმხედველობას საფუძველად დაედო ომისშემდგომ ევროპაში გავრცელებული სხვადასხვა იდეალისტურ-ფილოსოფიური მოძღვრებები. მისი ჩამოყალიბებისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ანრი ბერგსონის ინტუიტივიზმის ფილოსოფიას და ზიგმუნდ ფროიდის ფსიქანალიზს.

დადაიზმის დაშლის პერიოდში შემოქმედებით ასპარეზზე გამოვიდა პოეტი და ექიმი-ფსიქიატრი ანდრე ბრეტონი (1896-1966). პირველი მსოფლიო ომის დროს ის ნევროლოგიურ ჰოსპიტალში მუშაობდა და ჯარისკაცების მკურნალობისას ფროიდის მეთოდებს მიმართავდა. ბრეტონი თანამედროვე ხელოვნების მიმდინარეობებით იყო დაინტერესებული და ომის შემდეგ დადაისტებს დაუახლოვდა, ხოლო 1920-იანი წლების დასაწყისში სათავეში ჩაუდგა ახალ მიმართულებას - სიურრეალიზმს, რომლის წევრთა უმრავლესობას პირველად ყოფილი დადაისტები შეადგენდნენ. ბრეტონი ენერგიული ორგანიზატორი აღმოჩნდა, მან დაიწყო ჟურნალ „სიურრეალისტური რევოლუციის“ გამოშვება, 1924 წელს კი გამოსცა სიურრეალიზმის პირველი მანიფესტი, რომელშიც ფროიდის კონცეფცია განავითარა. ფროიდის მიხედვით ადამიანის გონება ბრძოლის ველს წარმოადგენს, სადაც ქვეცნობიერის ირაციონალური ძალები მუდმივად ებრძვიან ცნობიერის რაციონალურ, მოწესრიგებულ და ამავედროულად დამთრგუნველ ძალებს. ახალი მოძღვრება ამტკიცებდა, რომ არაცნობიერი ცხოვრება - ქარიშხლიანი და აქტიური, ბევრ საკითხში ადამიანის ქცევის განმსაზღვრელია და ვითარდება ისეთი კანონებით, რომლებსაც საერთო არაფერი აქვს არც მორალთან, არც გონთან, არც „მარადიულ ღირებულებებთან“. ნაყოფიერი პრაქტიკული ცდების და კვლევების მეშვეობით ფროიდი მივიდა დასკვნამდე, რომ ადამიანის პირველქმნილ მისწრაფებებს ზღუდავს საზოგადოებრივ აკრძალვათა მთელი სისტემა, განსაკუთრებით „კონფლიქტურ

სიტუაციებში“ ისინი „ატყუებენ ცენზურას“ და ვლინდებიან სიზმრების, ჰალუცინაციების, მისტიკური ხილვების, სხვადასხვა ნევროტიკული სიმპტომების, ბავშვობის ფსიქიკური ტრავმების და მისთანების სახით.

ბრეტონი ცდილობდა გამოეკვლია ადამიანის ყველაზე ძირეული თვისებები - აკრძალული სექსუალური სურვილები, საიდუმლო ფანტაზიები თუ ძალადობრივი ინსტინქტები. ამ შეზღუდვებისგან თავის დასაღწევად, სიურრეალისტებმა სიზმრის ანალიზის, თავისუფალი ასოციაციების, ავტომატური წერის, ვერბალური თამაშების და ჰიპნოზური ტრანსების მეშვეობით ქვეცნობიერის გათავისუფლების სტრატეგია შეიმუშავეს. სიურრეალისტური ესთეტიკის თანახმად ყოფიერების ჭეშმარიტება ქვეცნობიერის სიღრმეშია დამალული, ხელოვნების მიზანი კი მისი გათავისუფლება და სპონტანური ასახვაა. ფროიდის იდეების პარალელურად სიურრეალისტებს მიაჩნდათ, რომ გონების მიერ განდევნილი ფარული აზრები, ლტოლვები, მოგონებები ადამიანის ქვეცნობიერიდან სიზმრებში აღწევს და იქ „არაცნობიერი კომპლექსების“ სახით იჩენს თავს. ხელოვანები ემიჯნებოდნენ გაცნობიერებულ შემოქმედებას, რაც საკუთარ „მე“-ში მიმდინარე უკონტროლო პროცესების თუ წარმოქმნილი სახეების დაფიქსირების ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენდა.

სიურრეალისტი მხატვრების პირველი გამოფენა შედგა პარიზში 1925 წელს, არტ-დილერ პიერ ლიობის გალერეაში (Galerie Pierre), რომელშიც მონაწილეობდნენ: მაქს ერნსტი, მან რეი, ჰანს არპი, პაბლო პიკასო, პაულ კლექ, პიერ რუა, ანდრე მასონი, ხუან მირო, ჯორჯო დე კირიკო. სიურრეალიზმმა სახვით ხელოვნებაში განვითარების რამდენიმე საფეხური გაიარა. 1920-30 - იანი წლები ამ მიმდინარეობის ჩამოყალიბების და აღმავლობის ხანა იყო. მიმართულება იმთავითვე აქტიურ ხასიათს ატარებდა და მხატვრები განსაკუთრებულ გამომგონებლურ უნარს იჩენდნენ, რათა მაყურებლის თვალი მიეზიდათ. მოგვიანებით გამოჩნდნენ ამ მიმდინარეობის ახალი წარმომადგენლები: ივ ტანგი, სალვადორ დალი, რენე მაგრიტი და სხვ.

ამ დროისთვის პარიზის სალონებსა და გალერეებში წარმატებით იფინებოდა იტალიელი მხატვარი, მეტაფიზიკური ფერწერის ფუძემდებელი, ჯორჯო დე კირიკო (1888-1978). სინამდვილის საზღვრებს მიღმა არსებული იდუმალი სამყაროს ავტორისეული სურათები სიურრეალისტების შთაგონების ერთ-ერთ წყაროდ იქცა. ძირითადად ის ხატავდა ქალაქის მელანქოლიურ პეიზაჟებს არქიტექტურული მოტივებით და სკულპტურებით. მხატვრის უკაცრიელ, სიღრმისკენ მიმართულ კომპოზიციებში, რომლებიც უსიცოცხლო მანეკენებით და თაბაშირის მულაჟებით არის „დასახლებული“, უძრაობაა გამეფებული: „იტალიის მოედანი“ (კერძო კოლექცია, მილანი. 1912), „შემფოთებული მუზეუმი“ (ჯანი მატეოლის ფონდი, მილანი. 1917), „დიდი მეტაფიზიკოსი“ (კერძო კოლექცია. 1917), „ჰექტორი და ანდრომაქე“ (კერძო კოლექცია. 1917) და სხვ. „არ უნდა დავივიწყოთ, რომ სურათი ღრმა გრძნობის ანარეკლი უნდა იყოს და რომ ღრმა ნიშნავს უცნაურს, უცნაური კი უცნობს და უცხოს. იმისათვის, რომ ხელოვნების ნიმუში გახდეს უკვდავი, აუცილებელია ის ადამიანურობის საზღვრებს მიღმა გავიდეს, იქ სადაც არ არსებობს ჯანსაღი აზრი და ლოგიკა. ამგვარად იგი უახლოვდება სიზმარს და ბავშვურ მეოცნებეობას“ - ამბობს მხატვარი. სტატისკურ, პირობით სივრცეში განთავსებული მოცულობითი ფორმები, მკაფიო ფერები, ირეალური განათება თუ მკვეთრი ჩრდილები, რომლებსაც თავისებური მაგიური მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული, სიურრეალისტურ მხატვრობაში სწორედ დე კირიკომ დაამკვიდრა.

კატალონიელი ხუან მირო (1893-1983) თავის სიურრეალისტურ სურათებში თითქოს ბავშვის ნახატის გულუბრყვილობას ესწრაფვის, მისი აბსტრაქტიზებული ნამუშევრები აღსავსეა თავისებური ბიომორფული არსებებით თუ ფორმებით, რომლებიც უკონტროლოდ ჩნდება მხატვრის გონებიდან: „არლეკინების კარნავალი“ (ოლბრაიტ-ნოქსის ხელოვნების გალერეა, ბუფალო. 1924/25), „ქალი და ჩიტი მთვარის შუქზე“ (ტიეტის

გალერეა, ლონდონი. 1939), „ცისკრის ვარსკვლავი“ (ხუან მიროს ფონდი, ბარსელონა. 1940), „პერსონაჟები და ძალი მზის ფონზე“ (ხელოვნების მუზეუმი, ბაზელი. 1949) და ა. შ. მირო სასურათო სიბრტყეს ფარავდა ფერადოვანი ლაქებით, თხელი ხაზებით, ზიგზაგისებური ნიშნებით, რასაც გამოსახულებაში მისთვის დამახასიათებელი ნათელი, ხალისიანი, ნაივურ-ირონიული ინტონაცია შეჰქონდა, სურათის სიუჟეტს უპირატესად მისი სათაური მიანიშნებს. შემდგომში ოსტატი სულ უფრო უახლოვდება აბსტრაქციას, ასეთია ცნობილი ტრიპტიქი „ლურჯი“ (ჟორჟ პომპიდუს ცენტრი, პარიზი. 1961). ის ინტენსიურად მუშაობდა როგორც მხატვარ-დეკორატორი, ჩვეულ სტილში ქმნიდა მონუმენტურ პანოებს, ორიგინალურ კერამიკულ და სკულპტურულ ნიმუშებს.

სიურრეალიზმის ერთ-ერთ ფუძემდებლად ითვლება გერმანელი მაქს ერნსტი (1891-1976). ის ხშირად იყენებდა მექანიკური ხატვის თავისუფალი ასოციაციების პრინციპს, როცა გონება მოდუნებულია და ხატებებს ქვეცნობიერიდან ამოტივტივება შეუძლია. 1925 წელს ერნსტმა ფროტაჟის ავტომატური ტექნიკა შეიმუშავა, ფანქარს ან ნახშირს ტექსტურიან ზედაპირზე მოთავსებულ ქაღალდზე ახახუნებდა და შემთხვევით აღბეჭდილ ფორმებში ფანტასტიკურ არსებებს, მცენარეებს, ცხოველებს და პეიზაჟებს ხედავდა. „წვიმიან სადამოს ზღვისპირა დუქანში ვიმყოფებოდი, მოჯადოებული ვუყურებდი ფიცრის იატაკს, რომლის ზედაპირზეც ათასობით ნაკაწრს დაეტოვებინა თავისი კვალი, როცა ხილვა მესტუმრა გადავწყვიტე ამ ხილვის სიმბოლურ შინაარსს ჩავწვდომოდი. იმისთვის, რომ ჩემი მედიტაციური და ჰალუცინატორული შესამღებლობა გამემლიერებინა, ჩავხატე მთელი სერია იატაკის ფიცრებისა, რომელზეც მიმოვფანტე ფურცლები და ნახშირი გადავუსვი“ - იგონებდა ხელოვანი, ასე შეიქმნა ცნობილი გრაფიკული ციკლი „ბუნებრივი ისტორია“ (1925). ფერწერაში მ. ერნსტი ამ ტექნიკას გრატაჟს უწოდებდა, ტექსტურიანი ზედაპირის მქონე ტილოზე დატანილი საღებავის ფენას ფხეკდა, შემდეგ კი დანახულ გამოსახულებებში „შესწორებები“ შეჰქონდა და უფრო მკაფიოდ „ამჟღავნებდა“. მაქს ერნსტის მიერ სხვადასხვა ტექნიკით შესრულებულ ფსიქოლოგიურ სურათებში ვლინდება საგნებსა და მოვლენებს შორის იმ ბუნებრივი ურთიერთკავშირის რღვევა, რომელიც ქვეცნობიერი პროტესტებით და პირქუში ასოციაციებითაა ნაკარნახევი: „სპილო ცელებესი“ (ტეიტის გალერეა, ლონდონი. 1921), „ქალი, მოხუცი კაცი და ყვავილი“ (თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმი, ნიუ-იორკი. 1924), „ურდო“ (სტედელიკ მუზეუმი, ამსტერდამი. 1927), „ევროპა წვიმის შემდეგ II“ (უოდსუორთ ათენეუმი, ჰარტფორდი. 1940/42), „წმინდა ანტონის ცდუნება“ (ვილჰელმ ლემბრუკის მუზეუმი, დუისბურგი. 1945) და სხვ. ასეთ სურათებში ცოცხლდებიან უსულო საგნები, ჩნდებიან ფანტასმაგორიული მონსტრები, ადამიანის ფიგურაში იჭრება „სარკმლები“, რომლიდანაც მოჩანს ნატურალისტურად შესრულებული პეიზაჟი და ა. შ.

ბელგიელი რენე მაგრიტის (1898-1967) შემოქმედება არა იმდენად ფსიქოლოგიური, რამდენადაც ფილოსოფიური, პოეტური და იდუმალა. მხატვარი თვლიდა, რომ სიურრეალისტური სურათისთვის არ არის აუცილებელი ახალი აბსურდული საგნების გამოგონება, საკმარისია მდიდარი ფანტაზია და ორიგინალური აზროვნება, რომ რეალური საგნებითაც შექმნა სურათი-გამოცანა. მაგრიტს ჩვეულებრივთან უჩვეულოს შეჯერების განსაკუთრებული უნარი ჰქონდა. სურათში „პირადი ფასეულობები“ (კერძო კოლექცია, ნიუ-იორკი. 1952) გამოსახულია ყოველდღიური მოხმარების საგნებით სავსე ოთახი, რომლებსაც შეუსაბამო ზომები აქვთ, კედლები კი ღრუბლებიან ცად არის გადაქცეული. ამგვარი ალოგიკური ხერხებით ნაცნობი საგანი უცხო ხდება, ჩვეულებრივი - უცნაური. ცნობილი ნაწარმოები სახელწოდებით „ეს არ არის ჩიბუხი“ (ლოს-ანჯელესის ხელოვნების საოლქო მუზეუმი. 1928/29) საგნის გამოსახულებასთან ერთად იგივე შინაარსის ფრანგულენოვან წარწერას შეიცავს - Ceci n'est pas une pipe. მხატვარი აცხადებს, რომ ეს ჩიბუხი არ არის იმიტომ, რომ ეს ტილოა, რომელზეც საღებავით ქმნის ჩიბუხის ილუზიას. ყოველ სურათში მაგრიტი პარადოქსს ამზადებს: „ადამიანური მდგომარეობა“

(ვაშინგტონის ნაციონალური გალერეა. 1933), „რეპროდუქცია აკრძალულია“ (ბოიმანს-ვან ბენინგენის მუზეუმი, როტერდამი. 1937), „გარღვეული დრო“ (ჩიკაგოს ხელოვნების ინსტიტუტი. 1938), „ბუდუარის ფილოსოფია“ (კერძო კოლექცია, ნიუ-იორკი. 1948) და სხვ., ისინი მნახველს აბნევენ და თავსატეხს უჩენენ.

სიურრეალიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენელია ფრანგი მხატვარი ივ ტანგი (1900-1955). ის სავაჭრო ფლოტში მეზღვაურად მსახურობდა და ხატვა დაიწყო მას შემდეგ რაც დე კირიკოს ნაწარმოებები იხილა, რამაც მასზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. მთელი სიცოცხლის მანძილზე ტანგი არსებითად ერთი და იგივე მოტივს ხატავდა - უკაცრიელ, უსიცოცხლო უდაბნოს თუ ქვიშიანი ზღვისპირის სივრცეს, რომელშიც უცნაური ფორმის მოცულობითად დახატული საგნებია განლაგებული, ისინი ადამიანის სხეულის ნაწილებს თუ ორგანული ბუნების წარმონაქმნებს წააგავს: „დედა, მამა დაჭრილია!“ (თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმი, ნიუ-იორკი. 1927), „ინერციის დღე“ (ჟორჟ პომპიდუს ცენტრი, პარიზი. 1937), „ფრინველების მეშვეობით, ცეცხლის გავლით, მაგრამ არა მინის საშუალებით“ (ხელოვნების ინსტიტუტი, მინეაპოლისი. 1943) და სხვ. მხატვარი რეალურ საგნებს არ ხატავს, მაგრამ მისი გამოგონილი კომპოზიციები ძალიან გულდასმით, მატერიალურადაა შესრულებული.

სიურრეალისტებს შორის თავისი უზადო ფანტაზიით და ექსცენტრიკულობით გამოირჩევა ესპანელი სალვადორ დალი (1904-1989), რომლის შემოქმედებაში ხორცი შეისხა ამ მიმდინარეობის ყველაზე დამახასიათებელმა ტენდენციებმა. 1921-1926 წლებში ის მადრიდის სან ფერნანდოს ხელოვნების აკადემიაში სწავლობდა. სტუდენტურ რეზიდენციაში, სადაც ინტელექტუალური ცხოვრება ჩქეფდა, დალი დაუმეგობრდა პოეტ ფედერიკო გარსია ლორკას და კინორეჟისორ ლუის ბუნიუელს. მოგვიანებით სწორედ ბუნიუელთან ერთად გადაიღო ორი ექსპერიმენტული ფილმი - „ანდალუსიური ძაღლი“ (1929) და „ოქროს საუკუნე“ (1930), რომლებიც კინოს ისტორიაში შევიდა და ახალგაზრდა ავტორებს დიდი წარმატება მოუტანა. საკუთარი სტილის ძიებაში დალი იმპრესიონიზმის, კუბიზმის, ფუტურიზმის და მეტაფიზიკური ფერწერის გავლენას განიცდის, თუმცა თანდათან მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ ინდივიდუალურ მანერას პოულობს, 1925 წელს ბარსელონის დალმაუს გალერეაში გამართულ მის პირველ პერსონალურ გამოფენას დადებითი გამოხმაურება მოჰყვა. 1928 წლიდან სალვადორ დალი პარიზში მკვიდრდება და სიურრეალისტთა რიგებში ერთ-ერთ წამყვან ადგილს იკავებს. სიურრეალისტურ ესთეტიკაში თავისი წვლილი მხატვარმა „პარანოიდულ-კრიტიკული“ მეთოდით შეიტანა, რომლის მეშვეობით საკუთარ თავს რაციონალური აზროვნების ბორკილებისგან ათავისუფლებდა. ეს მეთოდი ერთდროულად რამდენიმე სპონტანური გამოსახულების შექმნას ეფუძნებოდა. დალი ამა თუ იმ ობიექტზე მზერას დიდხანს აჩერებდა რა დროსაც მხედველობითი ჰალუცინაციის ძალით მის თვალწინ მეორე ან სულაც რამდენიმე დელირიული ნახატი გაიელვებდა, ამ დროს კი პირველადი ობიექტი თავის შესატყვის მნიშვნელობას კარგავდა: „რაც შეეხება ფერწერას, ერთადერთი მიზანი მაქვს - ზუსტად აღვბეჭდო კონკრეტული ირაციონალურობის სახეები.“ ხელოვანი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ძილის განმათავისუფლებელ თვისებებს, ამიტომ ტილოზე მუშაობას სისხამ დილით იწყებდა, როცა ტვინი ჯერ კიდევ ინარჩუნებს არაცნობიერის სურათ-ხატებს და სიზმრის ინტერპრეტირების საშუალებას იძლევა. ს. დალი ვირტუოზულად ფლობდა ფერწერის ტექნიკას, მის მიერ დაწერილი საგნების ნატურალიზმი კი „ფერადი ფოტოგრაფიის ილუზორულ სინამდვილემდეა“ დაყვანილი, ამგვარი მეთოდი დიდ დამაჯერებლობას სძენს გამოსახულ მოვლენებს, უპირველეს ყოვლისა კი მხატვრის პარანოიდულ ჰალუცინაციებს: „მეხსიერების მდგრადობა. გამდნარი საათები“ (თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმი, ნიუ-იორკი. 1931), „რბილი კონსტრუქცია მოხარშული ლობიოთი. სამოქალაქო ომის წინათგრძნობა“ (ვილადელოფის ხელოვნების მუზეუმი. 1936), „ცეცხლმოკიდებული ჟირაფი“ (მხატვრულ ნაწარმოებთა საჯარო

კოლექცია, ბაზელი. 1936/37), „ნარცისის მეტამორფოზა“ (ტეიტის გალერეა, ლონდონი. 1937), „მონათა ბაზარი ვოლტერის უხილავი ბიუსტით“ (სალვადორ დალის მუზეუმი, სენტ-პიტერსბერგი. 1940) და სხვ.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყების გამო პარიზი არაერთმა ცნობილმა მხატვარმა დატოვა. 1940 წელს სალვადორ დალი ნიუ-იორკში ჩადის. მისი მისწრაფება თვითრეკლამისა და სკანდალური ეფექტებისადმი ამერიკის შეერთებულ შტატებში შესაფერის გარემოს პოულობს, „მხატვრისათვის უმჯობესია იყოს მდიდარი და არა ღარიბი, ამიტომ ისწავლე აკეთო ისე, რომ შენი ფუნჯი ოქროსა და ძვირფას თვლებს ბადებდეს“ - ურჩევს ხელოვანი მათ, ვინც აპირებს მხატვარი გახდეს. დალი აქტიურ შემოქმედებით მოღვაწეობას ეწევა - აწყობს გამოფენებს, აფორმებს მაღაზიების ვიტრინებს, ქმნის საბალეტო ლიბრეტოებს და დეკორაციებს, მუშაობს სამკაულის დიზაინზე, თანამშრომლობს ჰოლივუდის კინოსტუდიებთან თუ მოდურ ჟურნალებთან, წერს ავტობიოგრაფიულ წიგნს „იდუმალი ცხოვრება სალვადორ დალისა მოთხრობილი მის მიერვე“ (1942) და ა. შ., იგი საქვეყნოდ აღიარებული ფიგურა ხდება, ერთ-ერთ ინტერვიუში კი იტყვის - „სიურრეალიზმი - ეს მე ვარ“.

1948 წელს სალვადორ დალი ესპანეთში დაბრუნდა და თავისი ხელოვნება ბირთვულ და კათოლიკურ მისტიციზმს დაუკავშირა. მხატვარი წერს ძალზე ეფექტურ, დიდი ზომის კომპოზიციებს სახარების სიუჟეტებზე: „პორტ-ლიგატის მადონა“ (კერძო კოლექცია, ტოკიო. 1950), „სან ხუან დე ლა კრუსის ქრისტე“ (სამხატვრო გალერეა, გლაზგო. 1951), „ატომისტიკური ჯვარი“ (კერძო კოლექცია. 1952), „ჯვარცმა, ჰიპერკუბური სხეული“ (მეტროპოლიტენ მუზეუმი, ნიუ-იორკი. 1954), „საიდუმლო სერობა“ (ვაშინგტონის ნაციონალური გალერეა. 1955), და სხვ., რომლებიც მისთვის ჩვეული ნატურალისტური მანერით, ფორმების ილუზორული გამომსახველობით გამოირჩევა. 1952-63 წლებში დალი აწარმოებდა ჩანაწერებს - „ერთი გენიის დღიური“, მხატვარი დიდი გატაცებით ჰყვება თავის უცნაურობებსა და „ბზიკებზე“, მკითხველის თვალწინ თამაშდება მართლაც პროვოკაციული ფარსები, რომლებშიც სიზმარი და ცხადი ერთმანეთისგან განურჩეველი ხდება. სალვადორ დალი ეხებოდა უკლებლივ ყველაფერს, რაც მისი დროის ადამიანისთვის არსებითი იყო. თავის სურათებსა თუ აღსარებებში მხატვარი მიმართავდა ისეთ თემებს, როგორცაა: სექსუალური რევოლუცია და სამოქალაქო ომი, ატომური ბომბი და ნაციზმი, კათოლიკური რწმენა და მეცნიერება, მუზეუმების კლასიკური ხელოვნება და ა. შ., ყველაფერ ამაზე კი სენსაციურ მოსაზრებებს გამოთქვამდა.

1930-იანი წლების მიწურულს სიურრეალიზმის მიმდინარეობაში ერთსულოვნება დაირღვა. მიმართულებას განუდგა ლუი არაგონი, პოლ ელუარი, რობერ დესნოსი, ტრისტან ტცარა; სიურრეალიზმის ლიტერატურულმა ფრთამ თავისი თავი ამოწურა, მაგრამ სახვით ხელოვნებაში იგი კვლავ იზიდავს ახალ ძალებს და 1930-40-იან წლებში ფართო გასაქანს ჰპოვებს, სიურრეალისტების მრავალი გამოფენა შედგა ევროპისა და ამერიკის ქვეყნებში, მისი რიგები ახალი წევრებით ივსება: ბელგიელი პოლ დელვო (1897-1994), შვეიცარიელი კურტ ზელიგმანი (1900-1962), ავსტრიელი ვოლფგანგ პაალენი (1905-1959), ესპანელი ოსკარ დომინგესი (1906-1957), კუბელი ვიფრედო ლამი (1902-1982) და ა.შ. მათ შორის განსაკუთრებით გამოირჩევა ჩილეელი რობერტო მატა (1911-2002), რომელსაც თაობის ყველაზე გამჭრიახ მხატვარს უწოდებდნენ. თავის „კოსმიურ“ ტილოებში მატა გამოსახავდა მძლავრი ფოსფორული შუქით გამსჭვალულ გახლეჩილ ანთროპომორფულ და გეომეტრიულ სხეულთა ქაოტურ ხლართებს, ინტენსიურ ფერადოვან ლაქებს და დაკლაკნილ ხაზებს რითაც, კრიტიკის სიტყვებით, „ატომური ერის გამეფებას მოასწავებდა“, ასეთია: „შინაგანი ლანდშაფტი“ (თანამედროვე ხელოვნების მუზეუმი, სან-ფრანცისკო. 1939), „მიწა - ეს ადამიანია“ (ჩიკაგოს ხელოვნების ინსტიტუტი. 1942), „სინათლის ტყვე“ (კერძო კოლექცია. 1943) და სხვ.

1950-იანი წლებიდან სიურრეალისტური გამოფენები უპირატესად რეტროსპექტულ ხასიათს ატარებს, მაგრამ ამ მიმდინარეობის პრინციპები, მხატვრული ხერხები თუ ტექნიკური საშუალებები, ტრანსფორმირებული სახით, თანამედროვე კულტურაშიც იჩენს თავს - სახვით ხელოვნებაში, მედიაში, კინემატოგრაფში, სცენოგრაფიაში, დიზაინში და სხვ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Klingsohr-Leroy C., SURREALISMUS, Taschen, Koln, 2006.
2. Muller Verlag K., DIE MALEREI des 20. Jahrhunderts. Gesetze des Zufalls und des Wunderbaren: Dada und Surrealismus, Weert, Niederlande, 1996.
3. Швингльхурст Э., СЮРРЕАЛИСТЫ, Лабиринт, Москва, 1998.